

een internationale hulptaal

ZOPAS hebben we bij het in de aktualiteit treden van Arturo Alfandari met zijn Neo, tweede taal (1), weer eens kunnen vaststellen hoe stereotiep de instelling van de leek t.a.v. het probleem van de internationale hulptaal is, instelling die in grote mate — zij het wellicht onbewust — door de handige Esperanto-propaganda wordt gesuggereerd en voor de rest is gesteund op populair-filologische beschouwingen die evenwel, getest aan het empirisch onderzoek van de moderne taalkunde, geen steek blijken te houden. In het korte bestek van dit artikel willen we een poging wagen om de lezer een wat objectievere kijk op het vraagstuk te geven en hem «in a nutshell» de diverse aspecten van de invoering van een internationale hulptaal toe te lichten, om te besluiten met een even summier voorstelling van de vier systemen waarmee vandaag de dag wordt geëxperimenteerd.

DE Esperanto-beweging stuurt erop aan de verhoudingen tussen de volkeren te verbeteren door het invoeren van een neutrale taal — in casu het Esperanto, — die dan zou moeten tweede taal worden van alle mensen op de wereld; het inschakelen van een cursus van Esperanto in de scholen is de hoofdbekommernis van de «Universala Esperanto-Asocio» (UEA), de overkoepelende Esperanto-organisatie. Niettegenstaande alle eerbied voor de onbaatzuchtige toewijding van de esperantisten om hun doel te bereiken, ontkomt men toch niet aan de realistische vaststelling dat dit kommunikatiesysteem emotioneel met een heel bijzondere soort van vredesbeweging is verbonden en in de nuchtere vakwereld zeer weinig — zometeen — weerklank heeft gevonden. En moet dat verwondering wekken? De Esperanto-ideologie doet immers in de eerste plaats een beroep op humanitaire gevoelens ter verbetering van de tussenmenselijke «verhoudingen»; dat is evenwel iets heel anders dan vergemakkelijking van de tussenmenselijke «kommunikaties» (hoe dikwijls worden beide met elkaar verward!); het ene heeft betrekking op wil en gevoel, het tweede is een zuiver materiële aangelegenheid, dus amoreel.

Dat de beroepswereld een emotioneel geladen «universeel» kommunikatiemiddel als onrealistisch opzij schuift, hoeft daarom nog niet te betekenen dat een «hulp-taal» op internationaal vlak totaal onmogelijk zou zijn. Zoals we reeds vroeger mochten aantonen (2): het blijkt overduidelijk uit het Unesco-rapport *Scientific and technical translating and other aspects of the language problem*, Paris (1958), 282 p., dat naast de andere hulp-middelen om de taalmuur te doorbreken — zoals daar zijn de studie van vreemde talen, de verbetering van de vertaaldiensten, het in gebruik nemen van elektronische rekenmachines voor vertaalwerk en het publiceren in de grote talen — er nog zeer ruime mogelijkheden overblijven voor het inschakelen van een internationale hulp-taal als supplement.

DIKWILS wordt ook nog in deze tijd door niet-taalkundigen de oppositie kunstmatige taal — natuurlijke taal tegen de hulptaal uitgespeeld. Zwak argument echter dat op niets steunt: eens te meer moet hier worden genoteerd dat alle taal een kunstmatig systeem is van geartikuleerde spraakklanken, dat, in het een of ander tijdperk, werd of wordt geschapen om te voldoen aan de mededelingsbehoeften van een mensengemeenschap. Talen werden en worden nog heden ten dage gecreëerd, ofwel volledig uit het niet (*a priori*) — zoals klaarblijkelijk de primitieve talen van de mensheid en meer inzonder het Indogermaans, oeridioma van onze Europese talen, — ofwel op grondslag van bestaande talen of dialecten (*a posteriori*), zoals het Duits, het Noors en, heel recent, het Ivrith of modern Hebreeuws. En wat dan verder te zeggen van de taalbemoeiingen van de huidige terminologen, die voortdurend zitten te werken aan de uitbouw van de vakterminologie?

En toch steekt er iets van waarheid in die oppositie; maar die slaat dan niet op de taal zelf, maar op de taalgebruiker! Wie van kindsbeen af een taal leert, spreekt die later als vanzelf en ervaart dat ingewikkelde grammatische, syntaktische en semantische systeem als deel uitmakend van zijn persoonlijkheid. Wat spreekt de Nederlander vlot ABN! Inderdaad voor vele Vlamingen is het ABN voorlopig nog een op latere leeftijd verworven kultuurgoed, dat hem steeds in mindere of meerdere mate «gemaakt», «kunstmatig» blijft aandoen. Nog veel meer is dat het geval met de buitenlander die een vreemde taal te leren krijgt. Praktisch nooit wordt ze volkomen een stuk van hemzelf, ze blijft een artificieel iets... We zitten hier eigenlijk op sociologisch terrein en dat hoeft hoege-naamd niet te verwonderen; taal is immers ook een sociologisch fenomeen. Met dat alles moeten we ten slotte dan toch objectief vaststellen dat zeker niet het karakter van de hulptaal tegen ze kan worden uitgespeeld. Integendeel, wie ooit de kans kreeg te konverseren of te schrijven in een hulptaal, heeft ongetwijfeld met genoegen kunnen vaststellen — zo zijn moedertaal althans niet een wereldverbreide taal is — zich nu eens niet in een minderheidspositie te bevinden t.a.v. de gesprekspartner behorende tot een grote-taalgemeenschap, en met even grote gemakkelijheid te spreken of te schrijven zonder die, anders onvermijdelijke, onzekerheid of het nu zó wel volledig korrekt en volgens het taaleigen van het idioom van de partner is.

Maar is de hulptaal wel voldoende uitgerust en genuanceerd, d.i. volledig adequaat, om haar taak naar behoren te vervullen? En ligt hierin niet de zwakheid van de hulptaal dat ze geen toegang verschaft tot een rijk gevarieerde kultuurkring zoals dat met de grote nationale talen wel het geval is?

Hier moet eens te meer worden benadrukt dat het laatste niet het doel is van de internationale hulptaal, het kan haar dus ook niet als een gebrek worden aangewreven. De internationale hulptaal beoogt alleen en uitsluitend de dialoog mogelijk te

maken tussen mensen die een verschillende taal spreken en die zich internationaal moeten bewegen. Alle hulptalen zijn veel eenvoudiger dan de etnische talen, wat niet impliceert dat ze daarom een stuntelig kommunikatiedium dienen te zijn. Trouwens, heeft de beroemde filoloog Schuchardt er ons niet terecht op gewezen dat we onze vooroordelen tegen bv. de *linguae francae*, de zgn. inheemse minimumtalen, gerust mogen opbergen als zijnde totaal ongegrond? Het argument gaat nog veel minder op voor de moderne hulptalen in experiment: het Esperanto, Ido, Interlingua en Interlingue.

Wie de kultuur van andere volkeren wil bestuderen, zal steeds de taal van het land dienen te leren. *Traduttore, traditore* blijft helaas nog altijd waar. Zo de studie van verschillende talen dan hoogst aanbevelenswaardig is, om kennis te maken met de diverse beschavingen, ze blijft het voorrecht van een kleine elite en is geen remedie tegen de babelse spraakverwarring. Laten we ons geen illusies maken, de mensen zijn geen polyglotten...

Wat verder het eerste gedeelte van de opwerping betreft, moet bevestigd worden dat de hulptaal volledig adequaat aan de behoeften van de gewone konversatie voldoet; het scheppen van de technische terminologie moet parallel verlopen met de vorderingen die worden gemaakt op het vlak van de internationale eenmaking van de wetenschappelijke terminologie. Wie enigszins thuis is in deze branche, weet bij ondervinding dat zelfs de nationale talen hier heel wat te wensen overlaten...

WEINIG of geen kennis van de milieus, waarin de internationale hulptaal van pas komen kan en enige kans op slagen heeft in de huidige omstandigheden, is één van de redenen waarom er steeds maar verder in het vage wordt geredeneerd en men maar weer met nieuwe « oplossingen » aan komt draven. Het probleem van de invoering van een hulptaal is in feite een sociologisch vraagstuk en niet een taalkundig of filologisch, zoals men het pleegt voor te stellen. De sociologie helpt dus uiteindelijk ook begrijpen waarom de idee van de internationale hulptaal zo weinig vordert in de wereld: hoofdoorzaak is het gebrek aan een stevige kulturele grondslag, aan vaste sociale structuren. Evengoed als op nationaal vlak het invoeren van een eenheidstaal mogelijk blijkt — al duurt dat gewoonlijk een hele tijd! — (cf. de boven genoemde voorbeelden), zou het bestaan van een sociale structuur — maar dan op internationaal vlak — volstaan om het welslagen van de internationale hulptaal te verzekeren. Een niet-goevernementele organisatie, op voorwaarde dat ze de organische structuur weze van een groep actieve leden — een internationale beroepsvereniging b.v. — zou een gunstige voedingsbodem zijn voor een dergelijk experiment.

Het taalkundig aspect van de internationale hulptaal wordt zeker door twee factoren gekonditioneerd: er is de sociaal-psychologische faktor en de geografische faktor. Taalcybernetici hebben kunnen vaststellen dat de kultuurgemeenschap zich in het algemeen heftig kant tegen taalpolitiek ingrijpen dat het gevestigde taaleigen van het gebruikte kommunikatiesysteem niet eerbiedigt. Ze verkiezen dan ook zoveel mogelijk *a posteriori* (zie boven) te werk te gaan bij hun bemoeiingen, ten einde de psychologische aanpassing van de taalgebruikers te vergemakkelijken en hun ingrijpen levensvatbaar te maken.

Wat de aardrijkskundige faktor betreft: zoals we reeds zegden, kan de internationale hulptaal voor het ogenblik een nuttige rol vervullen als bijkomstig kommunikatiemiddel bij de internationale betrekkingen, daar waar de andere methoden klaarblijkelijk falen. De « Union des Associations Internationales » (UAI) publiceert geregeld in haar orgaan *Associations Internationales* belangwekkende gegevens nopens de internationale betrekkingen, die vooral schijnen gelokaliseerd te zijn in de meer dan 1.000 internationale niet-goevernementele organisaties. Deze objektieve inlichtingen zetten de tesis van de interlinguïsten kracht bij dat de Europese talen ten grondslag moeten liggen van de internationale hulptaal. Het zijn immers voornamelijk deze talen die worden gesproken door hen die zich internationaal bewegen; verder zijn de meeste internationale organisaties in Europa of de USA gevestigd. Het internationaal verkeer is vooralsnog taalkundig voor 85 % Europees. De extraktie van een hulptaal uit de Europese talen wordt ook nog in zekere mate vergemakkelijkt doordat ze tot dezelfde kultuur behoren en de internationale woordenschat, schepping van de geleerden voor hun wetenschappelijke concepten, hebben geassimileerd. In feite is deze internationale woordenschat — uit Griekse en Latijnse elementen — de latente tussentaal die alle beschaafde Europese talen gemeen hebben.

NAAST het Esperanto bestaan voor het ogenblik nog het Ido (verbeterd Esperanto), het Interlingua en het Interlingue (voorheen Occidental), en niet alleen op papier! Het Esperanto, Ido en Interlingue zijn de voertaal respektievelijk van de internationale niet-goevernementele organisaties « Universala Esperanto-Asocio (UEA) », « Uniono por la Lingvo Internaciona » (ULI) en « Interlingue-Union » (IU) (3). Alle vier zijn *grosso modo* varianten op het Europese thema, al wil daarmee dan weer niet gezegd zijn dat ze alle vier even gelukkig « afgewerkt » zijn.

Het Esperanto en Ido vervormen door hun schematisch afleidingssysteem aanmerkelijk het voorkomen van de internationale woorden en houden hierdoor niet voldoende rekening met het psychologisch aspect van de invoering van de hulptaal (zie hiervoor); het Interlingua en het Interlingue integendeel eerbiedigen de normale vormen. De interlinguïstiek rekent de eerste twee tot de schematische, de laatste twee tot de

naturalistische school. De auteur van het Interlingua, Dr. Gode, die zijn taal voor medische kringen bestemde, latinizeerde evenwel de internationale woorden en voerde op etymologische grondslag de prototypevormen in, wat echter een beletsel moet worden genoemd voor eventueel gebruik buiten de geneeskunde en andere wetenschappen met Latijnse nomenclatuur. Von Wahl, de schepper van het Interlingue (ex-Occidental) is m.i. het rationeelste te werk gegaan bij het maken van zijn tussentalige syntese. Van hem is trouwens ook de belangrijke vaststelling dat de ogenschijnlijke zo onregelmatige afleiding van de internationale woorden in een relatief eenvoudig systeem kunnen worden ondergebracht. Regelmatig, a posteriori, modern, zie daar enkele kwaliteiten van zijn tussentaal, die door elk beschaafd mens gemakkelijk op het eerste gezicht is te begrijpen (4). Het laatste is vooral van groot belang voor *onmiddellijke toepassing en nut van de internationale hulptaal* (5), die reeds nu voor synopsissen na wetenschappelijke artikels, verslagen of mededelingen renderend blijkt te zijn.

De tijd van het dilettantisme van de beweging voor een internationale

hulptaal is voorbij, het kosmoglottisme is in een beslissend stadium getreden, waarin de wetenschappelijke aanpak van het vraagstuk het beste laat verhopen voor de oplossing van het zo acute probleem van de internationale menselijke kommunikatie. De verantwoordelijkheid van de leiders van de internationale organisaties en bewegingen is groot; dat ze de nodige moed mogen opbrengen om tijdig het experiment van een gebruiksklare tussentaal te wagen, want alleen een objektieve en positieve inzet zal de zo nodige dialoog mogelijk maken in de schoot van hun organisaties. W. WELLEKENS

(1) Zie De Standaard van 23 juni 1961 p. 8.

(2) Zie De Standaard van 18-19 juni 1960, p. 10.

(3) *Yearbook of International Organizations 1958-1959*, Union of International Organizations, Brussel.

(4) Inlichtingen betreffende de wetenschappelijk verantwoorde tussentalige syntese Interlingue bij de Zentrale für Interlinguistik, St. Gallen 7, Zwitserland.

(5) Zie het bevoegde oordeel van de Oostenrijkse terminoloog met wereldfaam, Doc. Dr.-Ir. Eugen Wüster, p. 200-201 van het geciteerde UNESCO-rapport.